

Síla na náboj q způsobená nábojem Q : $\vec{F} = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{qQ}{r^2} \frac{\vec{r}}{r}$

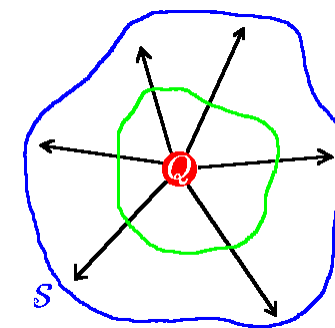
Intenzita pole: $\vec{\mathcal{E}} = \frac{\vec{F}}{q} = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{Q}{r^2} \frac{\vec{r}}{r}$

Potenciál: $\phi = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{Q}{r}$, platí $\vec{\nabla}\phi \equiv \frac{\partial}{\partial \vec{r}}\phi \equiv \text{grad } \phi \equiv \left(\frac{\partial}{\partial x'}, \frac{\partial}{\partial y'}, \frac{\partial}{\partial z} \right) \phi = -\vec{\mathcal{E}}$

Celkový tok el. pole kulovou plochou (sférou) o poloměru r : $\int_{\text{sféra}} \vec{\mathcal{E}} \cdot d\vec{s} = \frac{Q}{\epsilon_0}$

Zachování počtu siločar ($\int$ nezávisí na r ani směru plochy)

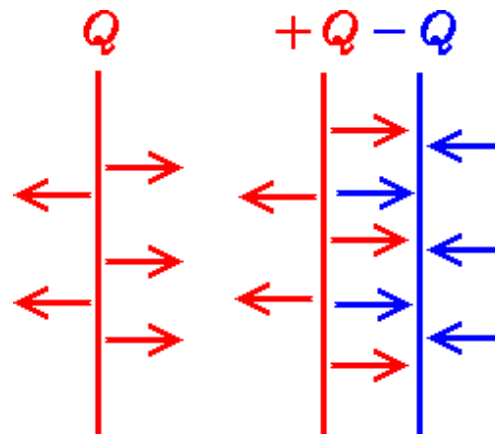
$\Rightarrow$ pro náboj **uvnitř** plochy S platí: $\frac{Q}{\epsilon_0} = \oint_S \vec{\mathcal{E}} \cdot d\vec{s}$

Intenzita pole těsně u rovinné desky: $\mathcal{E} = \frac{Q}{2\epsilon_0\mathcal{A}}$

Intenzita pole mezi deskami kondenzátoru: $\mathcal{E} = \frac{Q}{\epsilon_0\mathcal{A}}$

($\mathcal{A}$ = plocha desky, $S = 2\mathcal{A}$)

Dielektrikum = „kladný náboj (hustota $+\rho$) + záporný náboj ($-\rho$)“

V el. poli v kondenzátoru $Q||-Q$ se náboje posunou o δ

Stínící náboj vlevo je $-Q_s$, vpravo $+Q_s$, $Q_s = \mathcal{A}\delta\rho$

Efektivní náboj klesne v poměru $1 : \epsilon_r$ (= definice ϵ_r):

$$Q - Q_s = Q/\epsilon_r$$

Ve stejném poměru klesne intenzita pole ($\propto$ síla):

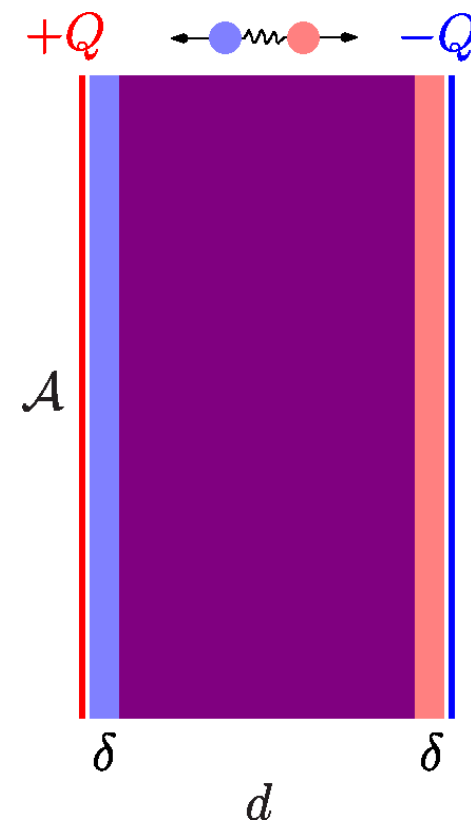
$$\mathcal{E} = \frac{Q}{\mathcal{A}\epsilon_r\epsilon_0} = \frac{Q}{\mathcal{A}\epsilon} \quad (\text{def. } \epsilon = \epsilon_r\epsilon_0)$$

Objemová hustota dipólového momentu (= polarizace) v každém objemu V je $(V\rho\delta)/V = \rho\delta = P$. Dohromady:

$$Q_s = \mathcal{A}\delta\rho = \mathcal{A}P = Q - \frac{Q}{\epsilon_r}, \quad \text{tj. } Q = \frac{Q}{\epsilon_r} + Q_s = \frac{Q}{\epsilon_r} + \mathcal{A}P$$

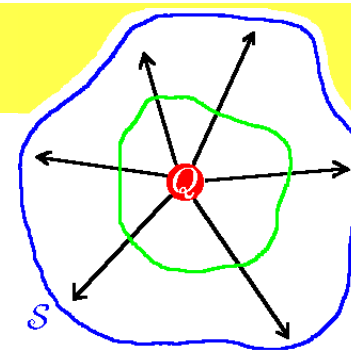
vydělíme $\mathcal{A}$ a *definujeme* elektrickou indukci: $D \equiv \frac{Q}{\mathcal{A}} = \epsilon\mathcal{E} = \frac{Q}{\mathcal{A}\epsilon_r} + P = \epsilon_0\mathcal{E} + P$

Kapacita kondenzátoru: $C = \frac{Q}{\phi} = \frac{\mathcal{A}D}{\phi} = \frac{\mathcal{A}\epsilon\mathcal{E}}{\phi} = \frac{\mathcal{A}\epsilon}{d}$, kde $\mathcal{E} = \frac{\phi}{d}$

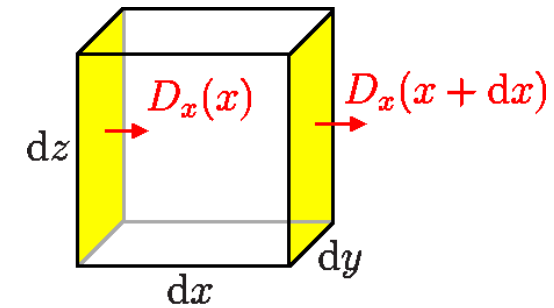
Zachovává se počet el. indukčních čar:

$$Q = \oint_S \vec{D} \cdot d\vec{s}, \quad \vec{D} = \epsilon \vec{E}$$

Integrál spočítáme přes povrch krychličky $dx \times dy \times dz$:

$$\begin{aligned} dQ = dV\rho = \oint_S \vec{D} \cdot d\vec{s} &= dydz[D_x(x+dx) - D_x(x)] \\ &+ dx dz[D_y(y+dy) - D_y(y)] \\ &+ dx dy[D_z(z+dz) - D_z(z)] \end{aligned}$$

$$= dx dy dz \left(\frac{\partial D_x}{\partial x} + \frac{\partial D_y}{\partial y} + \frac{\partial D_z}{\partial z} \right) = -dV \epsilon \left(\frac{\partial^2 \phi}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 \phi}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 \phi}{\partial z^2} \right)$$

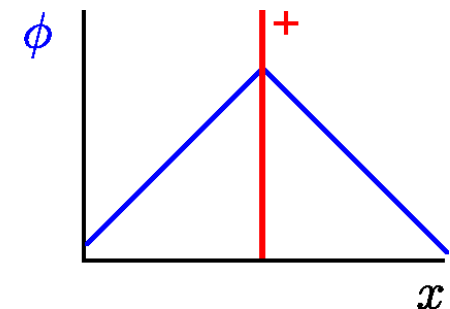
kde $\rho = dQ/dV$ je hustota náboje a permitivita je konstantní.

zde Δ značí:

$$\Delta \phi = \phi^{\text{vpravo}} - \phi^{\text{vlevo}}$$

Laplaceův operátor: $\left(\frac{\partial^2}{\partial x^2} + \frac{\partial^2}{\partial y^2} + \frac{\partial^2}{\partial z^2} \right) \equiv \nabla^2 \stackrel{\text{často}}{\equiv} \Delta$

Poissonova rovnice: $\nabla^2 \phi = -\frac{\rho}{\epsilon}$ nebo v 1D: $\frac{d^2 \phi}{dx^2} = -\frac{\rho}{\epsilon}$

Na rozhraní (pevné látky, bublina) a iontového roztoku vzniká **povrchový náboj** v důsledku různé afinity iontů různého znaménka, např.:

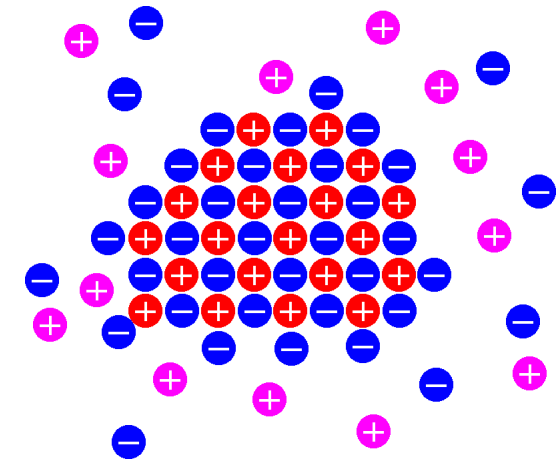
- Ionizace (disociace/protonizace) skupin (-COOH se nabije záporně, -NH₂ kladně)

- Přednostní rozpouštění či adsorpce iontů (AgCl v $\ominus$ NaCl se nabije záporně)

Ionty se adsorbují z $\ominus$ na povrchu krystalu, jestliže tvoří s iontem opačného znaménka málo rozpustnou sloučeninu

Kazimierz Fajans, Friedrich Paneth, Otto Hahn

Hahn: Nobelova cena za radiochemii, štěpení uranu

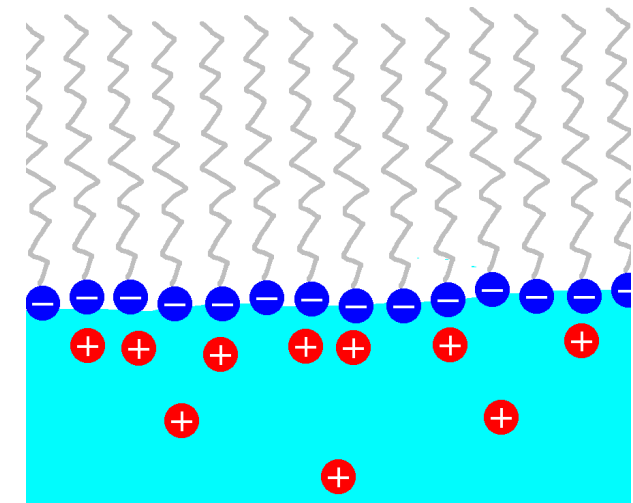

- Přednostní adsorpce povrchově aktivní látky (povrch mýdlové vody je záporný)

- Izomorfní substituce (Al³⁺/Si⁴⁺ na povrchu jílu)

- Rozštípnutí krystalu

Otázka: co tento náboj udělá v $\ominus$?

Elektrická dvojvrstva: Tak ne!

Mějme $\odot$ NaCl mezi elektrodami. Intenzita elektrostatického pole = $\mathcal{E}$.

Ionty s elektrodou neinteragují (o interakci až později...)

Jak se bude měnit koncentrace Na^+ a Cl^- mezi elektrodami?

Naivní řešení:

~~elst. potenciál = $\phi(x) = -\mathcal{E}x$~~

~~pot. energie kationtu = $e\phi(x)$~~

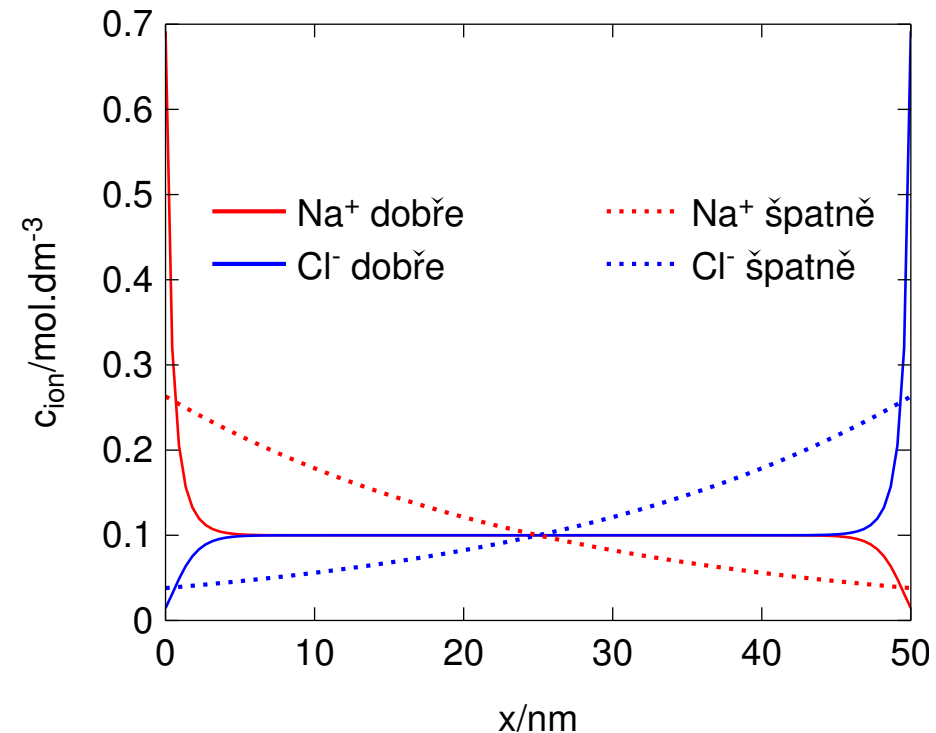
~~pravděpodobnost:~~

$$\exp[-e\phi(x)/k_B T] = \exp(e\mathcal{E}x/k_B T)$$

~~pot. energie aniontu = $-e\phi(x)$~~

~~pravděpodobnost:~~

$$\exp[-e\phi(x)/k_B T] = \exp(-e\mathcal{E}x/k_B T)$$

Př. NaCl 0.1 mol dm^{-3} , vzdálenost elektrod = 50 nm, napětí = 50 mV $\uparrow$

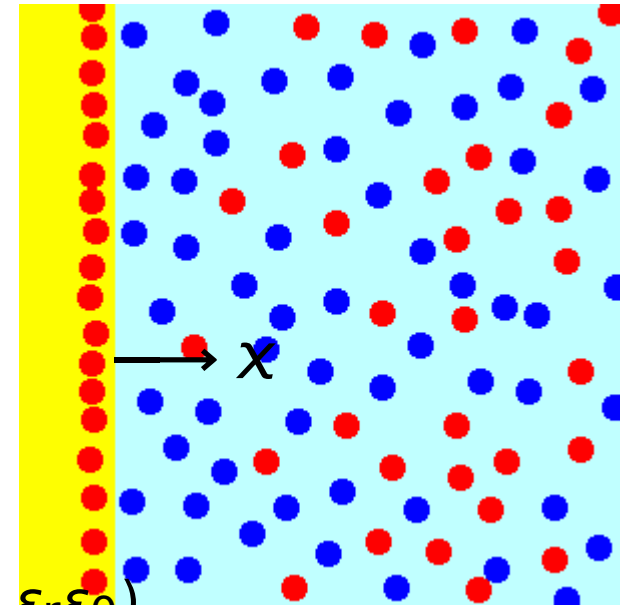
Neutralita (nulový potenciál) uprostřed

1 eV = 96 485 J/mol

— : správně

..... : naivní řešení odporuje požadavku elektroneutality objemové fáze

- elektrický potenciál v objemové fázi je $\phi(\infty) = 0$
- elektrický potenciál na elektrodě je $\phi(0) = \phi_0$
(o původ ϕ_0 se zatím nebudeme starat)
- ionty jsou nabitě body, elektroda je tuhá zed'
- elektroda neinteraguje (žádná adsorpce)
- koncentraci iontů nahradíme průměrnou hodnotou (zanedbáváme korelace iontů)
- rozpouštědlo je dielektrické kontinuum (permitivita = $\varepsilon = \varepsilon_r \varepsilon_0$)
- omezíme se na roztok soli 1:1 o koncentraci c (lze snadno zobecnit)

Poissonova rovnice:
$$\frac{d^2\phi}{dx^2} = -\frac{\rho}{\varepsilon}$$

Objemová hustota náboje:
$$\rho = \sum_i z_i \rho_i = \rho_+ - \rho_-, \text{ kde}$$

$$\rho_+ = cF \exp\left[-\frac{\phi(x)e}{k_B T}\right] \quad \rho_- = cF \exp\left[\frac{\phi(x)e}{k_B T}\right]$$

Poissonova–Boltzmannova rovnice pro potenciál:
$$\frac{d^2\phi}{dx^2} = \frac{cF}{\varepsilon} \left[e^{\phi e/k_B T} - e^{-\phi e/k_B T} \right]$$

Rovnice pro potenciál (Poisson–Boltzmann):

$$\frac{d^2\phi}{dx^2} = \frac{cF}{\varepsilon} \left[e^{\phi e/k_B T} - e^{-\phi e/k_B T} \right], \quad \phi(0) = \phi_0, \quad \phi(\infty) = 0$$

- Linearizace aneb přibližné řešení pro malé potenciály ($\phi e/k_B T \ll 1$, tj. $\phi \ll 26$ mV pro 298 K):

$$\exp(x) = \frac{x^0}{0!} + \frac{x^1}{1!} + \frac{x^2}{2!} + \frac{x^3}{3!} + \dots \approx 1 + x \Rightarrow \frac{d^2\phi}{dx^2} = \frac{2cF}{\varepsilon} \frac{\phi e}{k_B T} \Rightarrow \phi = \phi_0 e^{-x/\lambda}$$

$$\lambda = \sqrt{\frac{\varepsilon k_B T}{2cF e}} = \sqrt{\frac{\varepsilon R T}{2cF^2}} = \text{Debyeova stínící délka, směr: } \lambda = \sqrt{\frac{\varepsilon R T}{2I_c F^2}}$$

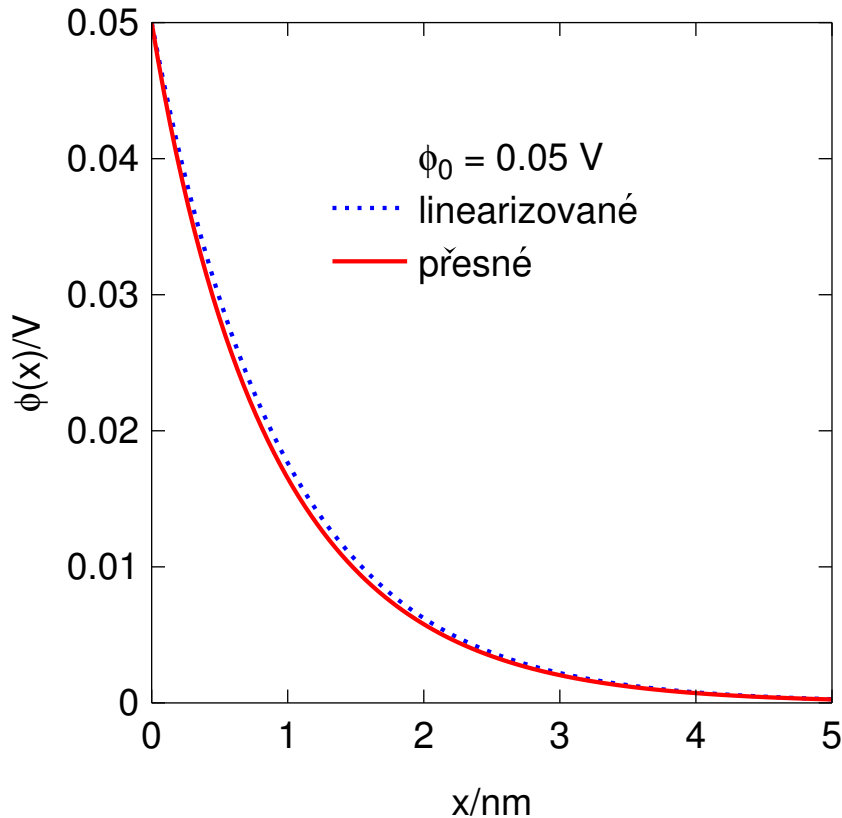
Příklad. NaCl ve vodě $c = 0.1 \text{ mol dm}^{-3}$, $25^\circ\text{C} \Rightarrow \lambda = 0.96 \text{ nm}$
($\varepsilon = \varepsilon_r \varepsilon_0$, $\varepsilon_r = 78.4$, $\varepsilon_0 = 8.854 \times 10^{-12} \text{ F m}^{-1}$)

Pro srovnání:

- O–O vzdálenost ve vodě $\approx 0.28 \text{ nm}$, 120 molekul v λ -kouli

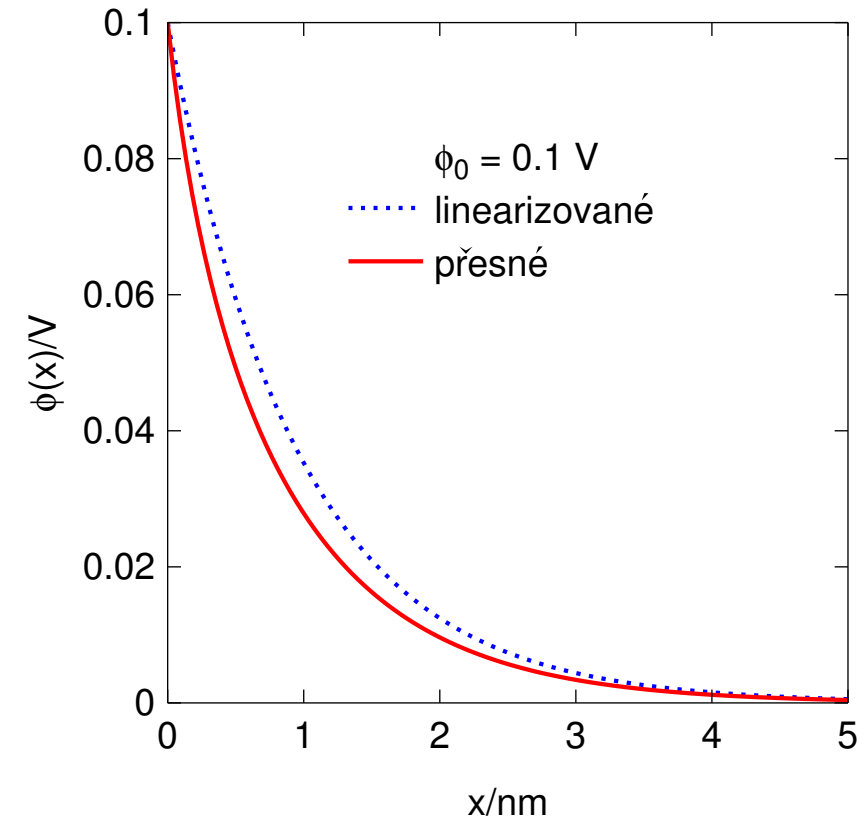
- Bjerrumova délka (energie páru elem. nábojů = $k_B T$): $\lambda_B = \frac{e^2}{4\pi\varepsilon k_B T} \approx 0.7 \text{ nm}$

$\phi_0 = 50 \text{ mV}$

1:1 elektrolyt, $c = 0.1 \text{ mol dm}^{-3}$

$\phi_0 = 100 \text{ mV}$

Potenciál (v závislosti na vzdálenosti od povrchu) ubývá exponenciálně v důsledku stínění náboje ionty opačného znaménka

Nazývá se **difuzní vrstva**, protože lze ekvivalentně vysvětlit jako rovnováhu mezi difuzí a přitahováním k elektrodě

Nabitý povrch přitahuje **protiionty** (*counterions*).

Gouy-Chapman

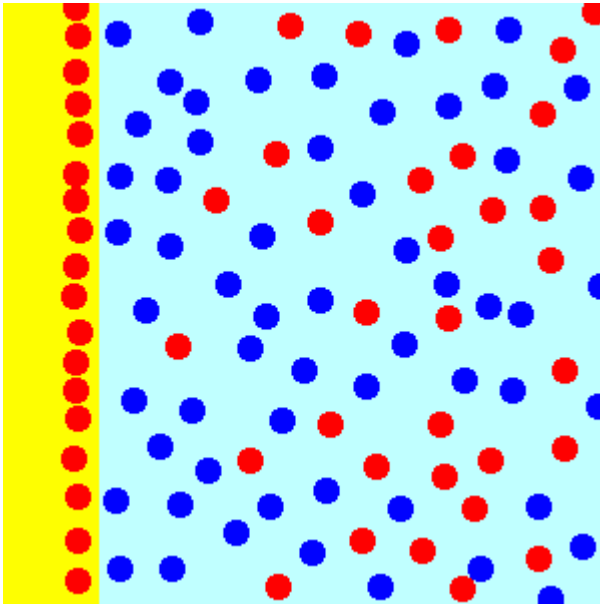
nabitý povrch

---

difuzní vrstva postupně
odstíní náboj

---

neutrální roztok

Helmholtz

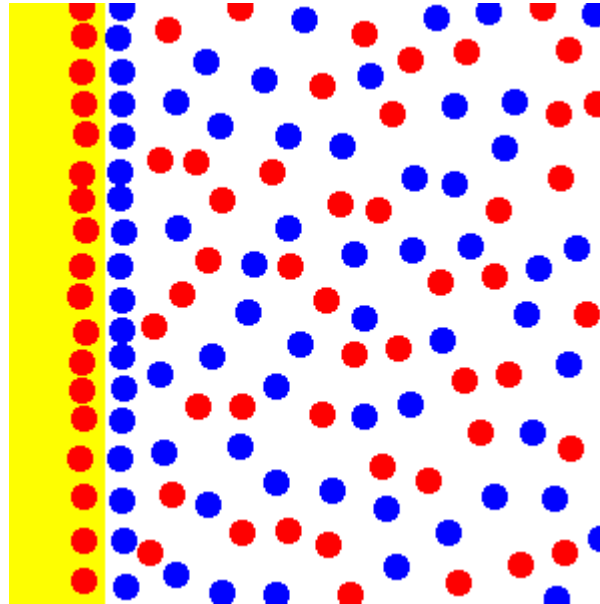
nabitý povrch

---

adsorbované protiionty
stíní celý náboj

---

neutrální roztok

Stern

nabitý povrch

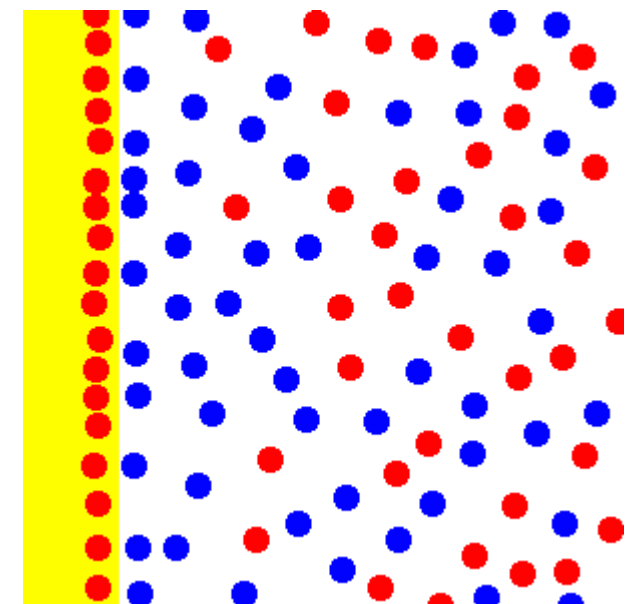
adsorbované protiionty
stíní část náboje

---

difuzní vrstva stíní
zbylý náboj

---

neutrální roztok

(povrchový náboj) = – (náboj Gouyovy–Chapmanovy vrstvy)

$$\sigma = - \int_0^{\infty} (\rho_+ - \rho_-) dx = - \int_0^{\infty} cF \left\{ \exp \left[-\frac{\phi(x)e}{k_B T} \right] - \exp \left[\frac{\phi(x)e}{k_B T} \right] \right\} dx$$

Použijeme linearizovanou teorii, $\exp(x) \approx 1 + x$, protože $\phi(x)e/k_B T \ll 1$

$$\sigma \approx \int_0^{\infty} 2cF \frac{\phi(x)e}{k_B T} dx = 2\lambda cF \phi_0 \frac{e}{k_B T} = \frac{\epsilon}{\lambda} \phi_0 \quad (1)$$

Kapacita Gouyovy–Chapmanovy dvojvrstvy jako kondenzátoru:

$$\frac{C}{A} = \frac{\sigma}{\phi_0} = \frac{\epsilon}{\lambda}$$

Zpravidla se měří diferenciální kapacita, $d\sigma/d\phi$, protože obecně $\sigma \propto \phi$

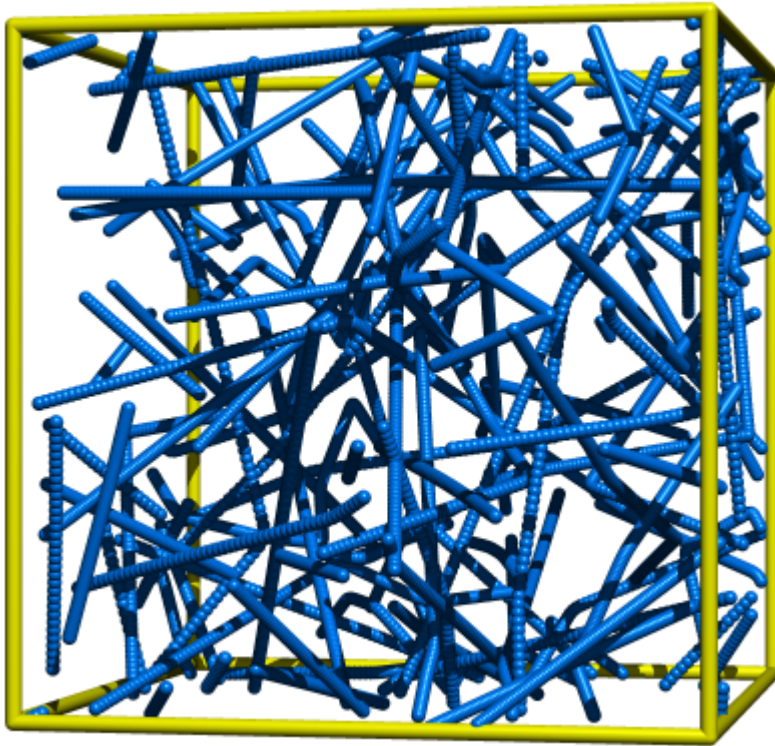
Příklad. Molekula mýdla zaujímá na povrchu plochu asi $a = 0.2 \text{ nm}^2$. Protionty jsou v $\odot$ o koncentraci 0.1 mol dm^{-3} v průměru $\lambda = 1 \text{ nm}$ daleko.

- Jaký je povrchový náboj?
- Jaké kapacitě kondenzátoru (na m^2) to odpovídá? ($\epsilon_r = 78$.)
- Jaký je potenciál povrchu mýdlové vody?

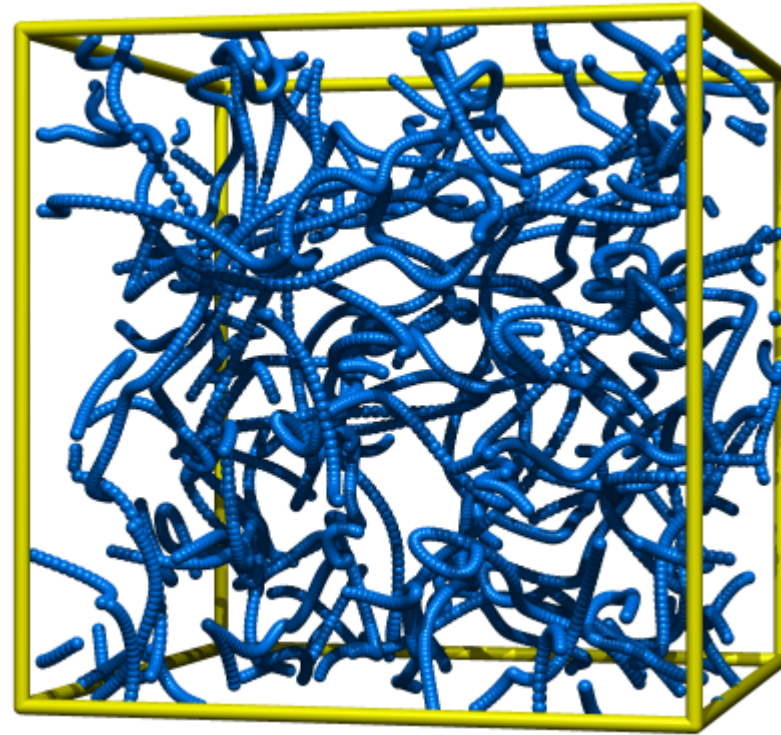
a) -0.8 C m^{-2} , b) 0.7 F m^{-2} , c) -1.1 V (mnohem méně, protože nejsou splněny předpoklady)

Plazma, roztoky elektrolytů:

- interakce náboj-náboj ubývá pomalu
- velké odchylky od ideálního chování
- neexistuje B_2

helium $T=300$ K

helium $T=10\ 000$ K

Zjednodušující předpoklady:

- rozpouštědlo je homogenní dielektrické kontinuum
- ionty (může být několik druhů) aproximujeme tuhou nabitou kuličkou o průměru σ ; jiné než elektrostatické interakce zanedbáváme
- rozložení iontů v okolí vybraného iontu popisujeme pravděpodobnostně jako spojitě rozložení náboje (iontová atmosféra); korelace iontů v atmosféře zanedbáváme
- platí $ze\phi \ll k_B T$ – alespoň „pro většinu iontů“
  - pro 1:1 nastane pro dostatečně zředěný roztok ($< 0.1 \text{ mol dm}^{-3}$)
  - pro $|z| > 1$ nutné mnohem zředěnější roztoky

Iontová síla:

$$I_c = \frac{1}{2} \sum_i z_i^2 c_i$$

často pomocí molalit: $I = \frac{1}{2} \sum_i z_i^2 m_i$

sčítá se přes všechny ionty v roztoku

Výsledky (stíněný Coulombův nebo Yukawův potenciál)

$$\phi(r) = \frac{1}{4\pi\epsilon} \frac{ze}{r} \quad \rightarrow \quad \phi(r) = \frac{1}{4\pi\epsilon} \frac{ze}{r} \exp(-r/\lambda)$$

stínění

Debyeova délka (velikost iontové atmosféry):

často se značí $\kappa = 1/\lambda$

$$\lambda = \sqrt{\frac{\epsilon RT}{2I_c F^2}}$$

$\lambda = 0.96 \text{ nm}$ pro 1:1, $c = 0.1 \text{ mol dm}^{-3}$
v kouli o poloměru λ je 120 H_2O

Aktivitní koeficient iontu:

$$\ln \gamma_i = -Az_i^2 \frac{\sqrt{I_c}}{1 + a\sqrt{I_c}}$$

$\sigma \approx 0 \rightarrow -Az_i^2 \sqrt{I_c}$ bodové ionty
(limitní zákon)

$$A = \frac{e^3 N_A^2 \sqrt{2}}{8\pi(\epsilon RT)^{3/2}} \quad (= 1.176 \text{ dm}^{3/2} \text{ mol}^{-1/2} \text{ pro vodu } 25^\circ\text{C})$$

$$a = \sqrt{\frac{2F^2}{\epsilon RT}} \sigma \quad (\doteq 1 \text{ dm}^{3/2} \text{ mol}^{-1/2} \text{ pro } \sigma = 0.3 \text{ nm})$$

● Použitelnost max. do $I_c = 0.1 \text{ mol dm}^{-3}$ (jednomocné), jinak ještě míň

Obecně:

Elektroneutralita (zde definuji: $z_{\oplus} > 0$, $z_{\ominus} > 0$):

$$\nu_{\oplus}z_{\oplus} = \nu_{\ominus}z_{\ominus}$$

$\Rightarrow \gamma_{\oplus}$ a $\gamma_{\ominus}$ nejsou samostatně měřitelné běžnými metodami

Střední chemický potenciál (1 = rozpouštědlo, 2 = sůl)

$$\mu_{2\pm} = \frac{\nu_{\oplus}\mu_{\oplus} + \nu_{\ominus}\mu_{\ominus}}{\nu_{\oplus} + \nu_{\ominus}}$$

Střední aktivita ($\nu = \nu_{\oplus} + \nu_{\ominus}$)

$$a_{2\pm} = \sqrt{\nu} \sqrt{a_{\oplus}^{\nu_{\oplus}} a_{\ominus}^{\nu_{\ominus}}}$$

Iontová síla pro sůl o molaritě c (použije se elektroneutralita):

$$I_c = \frac{1}{2} z_{\ominus} z_{\oplus} (\nu_{\ominus} + \nu_{\oplus}) c$$

Střední aktivitní koeficient

$$\gamma_{2\pm} = \sqrt{\gamma_{\oplus}^{\nu_{\oplus}} \gamma_{\ominus}^{\nu_{\ominus}}}$$

$$\ln \gamma_{2\pm} \stackrel{\text{Debye-Hückel}}{=} -z_{\ominus} z_{\oplus} A \frac{\sqrt{I_c}}{1 + a\sqrt{I_c}}$$

kde $A = 1.176 \text{ dm}^{3/2} \text{ mol}^{-1/2}$, $a = 1 \text{ dm}^{3/2} \text{ mol}^{-1/2}$

Test pro $\odot$ NaCl:

Definice středního chem.pot.

$$\nu_{\oplus} z_{\oplus} = \nu_{\ominus} z_{\ominus}$$

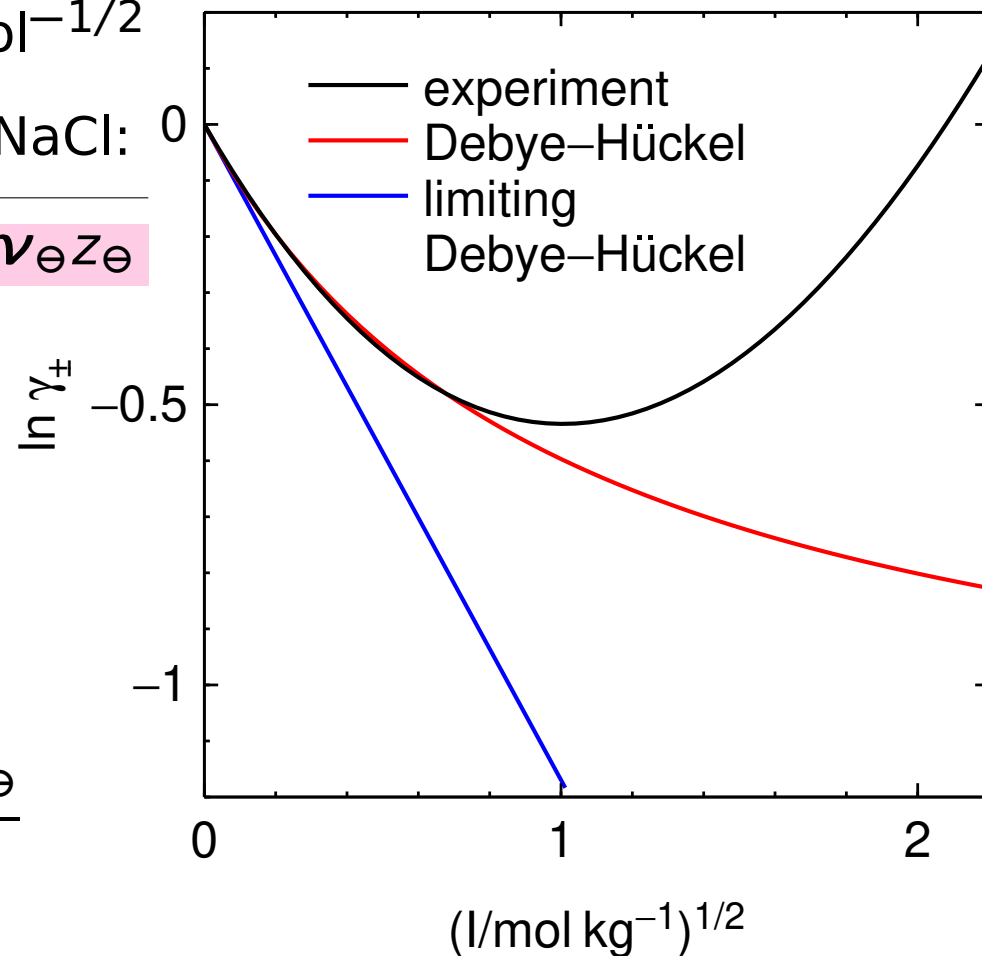
$$\mu_{2\pm} = \frac{\nu_{\oplus} \mu_{\oplus} + \nu_{\ominus} \mu_{\ominus}}{\nu_{\oplus} + \nu_{\ominus}}$$

platí i pro dodatkový chem.pot. = $RT \ln \gamma$

$$\frac{\ln \gamma_{2\pm}}{-A\sqrt{I_c}/(1 + a\sqrt{I_c})} = \frac{\nu_{\oplus} z_{\oplus}^2 + \nu_{\ominus} z_{\ominus}^2}{\nu_{\oplus} + \nu_{\ominus}}$$

$$= \frac{\nu_{\ominus} z_{\ominus} z_{\oplus} + \nu_{\oplus} z_{\oplus} z_{\ominus}}{\nu_{\oplus} + \nu_{\ominus}}$$

$$= z_{\ominus} z_{\oplus}$$

Vypočtete

- střední aktivní koeficient iontů v $\ominus$ CaCl_2 , $c = 0.01 \text{ mol dm}^{-3}$ 117'0
- střední aktivní koeficient iontů v $\ominus$ CH_3COOH , $c = 0.1 \text{ mol dm}^{-3}$, je-li stupeň disociace $\alpha = 0.013$ 096'0
- aktivní koeficient protonů v $\ominus$ H_2SO_4 , $c = 0.01 \text{ mol dm}^{-3}$, je-li disociace do 1. stupně úplná a do 2. stupně 60% 658'0

Rozpustnost málo rozpustné soli (např. BaSO_4):

- klesne v $\ominus$ obsahujícím jeden z iontů (např. $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ nebo Na_2SO_4)
- poněkud stoupne v přítomnosti jiných iontů, protože klesnou aktivní koeficienty Ba^{2+} a SO_4^{2-}

Příklad. Součin rozpustnosti síranu barnatého je 1.0×10^{-10} . Vypočtete rozpustnost BaSO_4 a) v čisté vodě a b) v 0.01 M roztoku NaCl .

$10 \mu\text{mol dm}^{-3}$, $15 \mu\text{mol dm}^{-3}$

- může se také změnit v důsledku změny pH, dochází-li k hydrolýze (šťavelan vápenatý v $\ominus$ kys. šťavelové, vápenec a oxid uhličitý) aj.